

ELSŐ VILÁGHÁBORÚS HŐSI EMLÉKMŰ KERKÁSKÁPOLNÁN

■ Feiszt György

Magyarországon az első világháború áldozataira emlékezve 1915-től kezdve készültek kisebb-nagyobb emlékjelek, amelyeket hősi halottak családtagjai, hozzátartozói állítottak. A frontokon elesettekre emlékeztető mementóknak síremlékeket helyettesítő funkcióját szorgalmazta az 1915-ben létrejött Hősök Emlékét Megörökítő Országos Bizottság (HEMOB) is. Az emlékműállítását hivatalossá az 1917. évi VIII. törvénycikk tette, amely kimondta, hogy a háborúban elhunyt katonának minden település, lehetőségéhez mértén, méltó emléket emeljen.

A hivatalos előzmények ismeretében fogtunk hozzá az első világháború centenáriumára készült „Kőbe vésett emlékezet” című Vas megyei album¹ összeállításához. A közel egy évig tartó kutatómunka során, a hősi emlékművek felállítástörténetének felderítésével kapcsolatos nehézségek mondatják velünk, hogy az emlékeztetőkről két dolgot volt nehéz megtudni: egyrészt, hogy ki alkotta, másrészt, hogy mikor állították őket.

¹ Kőbe vésett emlékezet. A nagy háború emlékhelyei Vas megyében. Írta és összeáll. Feiszt György. Szombathely–Gencsapáti, 2019. 175 p.

Kerkáskápolna emlékművéről e kutatás során annyi volt megtudható, hogy a kisközségből 1914–1918 között 62 férfi vult be katonai szolgálatra. Az első világháború frontjain elhunyt hősök emlékére a református iskola melletti téren állítottak emlékoszlopot.² A Stumpf József (1864–1934) zalatárnoki kőfaragó által készített obeliszkre a Hudetz József (1857–1932) szombathelyi műhelyéből rendelt turulmadarat illesztették. Az 1924. június 1-jén felszentelt emlékoszlop talapzatára helyezett márványtáblára 11 kerkáskápolnai illetőségű hősi halott nevét vésték.³

A 96 éve Kerkáskápolnán felállított hősi emlék történetére vonatkozó, első olvasatra kereknek látszó, minden alapinformációt tartalmazó, forrásokkal dokumentált kis összefoglalót azonban egy közelmúltban kezünkbe került irat teljesen új megvilágításba helyezte.⁴

² Vas vármegye és Szombathely megyei város általános ismertetője és címtára az 1931–32 évre. 1–2. köt. Főszerk. F. Szabó Géza. Bp., [1931.] (továbbiakban: F. Szabó, [1931.]) 333. p.

³ Magyar Nemzeti Levéltár (továbbiakban: MNL) Vas Megyei Levéltára (továbbiakban: VaML) Szentgotthárdi Járás Főszolgabírójának iratai (továbbiakban: Sztg. Jár. Fszb.). Közigazgatási iratok (továbbiakban: Közig. ir.) 1712/1927.

⁴ MNL VaML Vas vármegye Alispánjának iratai. Közig. ir. V. 9720/1924.

A Vas Megyei Levéltárban fellelt eddig ismeretlen aktában ugyanis megtalálható egy alispánnak címzett, az emlékmű avatási ünnepségére szóló meghívó, továbbá az a fogalmazvány, amelyben a megye vezetője utasítja a szentgotthárdi főszolgabíró, hogy őt az eseményen helyettesítse. Az ügyirat egy másik – június 26-án kelt – mellékletéből megtudjuk, hogy a HEMOB panaszára Herbst Géza (1864–1938) alispán, az 1924. június 1-jén lezajlott kerkáskápolnai emlékmű felszentelése miatt, az ott tapasztalt szabálytalansággal kapcsolatban vizsgálat lefolytatását kezdeményezte. A HEMOB hivatalos levele azért íródott, mert az emlékművet felállították, holott azt a szervezet a 20.331/1922. B.M. sz. rendeletben ráruházott jogkörében eljárva, annak „művészetlen volta miatt kivételre alkalmasnak nem találta”. Az eljárást végrehajtó szentgotthárdi főszolgabíró meghallgatta a kerkáskápolnai emlékműbizottság vezetőjét. Az 1924. augusztus 6-án, a járás hivatalos helyiségében felvett jegyzőkönyv szerint: „Kalmár Péter nyugalmazott tanító előadta, hogy a frontról hazatért kerkáskápolnai katonának, elhunyt bajtársaik emlékére, egy községi hősi emlékoszlop felállítására bizottságot alakítottak és ennek elnökévé őt választották meg.” Az alakuló ülés után adománygyűjtésbe kezdtek, és az így befolyt pénzt a faluban rendezett mulatságok bevételeivel növelték. Amikor a rendelkezésre álló összeg elegendőnek mutatkozott, Strumpfel Lajos hegyhátszentjakabi kőművessel megállapodtak egy emlékoszlop terveinek elkészítéséről, amelynek árát három métermázsa búza ellenértékében határozták meg. Az elkészült terveket 1924. április 17-én a HEMOB-hoz engedélyezésre benyújtották. A kérelem egy hét múl-

tán azzal érkezett vissza, hogy az „szakszerűtlen és így fel nem állítható”. Ennek nyomán a kőműves mestertől azt kérték, hogy „a tervet változtassa meg és azt tegye a szintén általa készített, senyeházi emlékműhöz hasonlóvá, ugyanis azt, annak 1923-ban történt felállítására előtt, a HEMOB kivitelezésre alkalmasnak találta”. Az így módosított tervet a HEMOB-nak május 6-án, „sürgős elintézésért kérve küldték fel, mondván, hogy az emlékmű június 1-jén a hősök napi emlékünnepe keretében felállítható legyen. Mivel erre választ nem kaptak, abban a hiszemben, hogy a terv – mint a senyeházi mása – elfogadást nyert”. A Kalmár Péter által bemutatott elszámolás szerint az összegyűlt 4.445.452 koronából 4.429.910 volt a kőműves munkadíja, a 15.542 korona maradványt a háborúban szerzett sebesülés és betegség következtében elhunyt katonák sírjainak gondozására fordították. Az elnök egyúttal elismerte, hogy pénzgyűjtésre hivatalos engedélyük nem volt. A szentgotthárdi főszolgabíró az alispáni hivatalhoz 1924. augusztus 10-én megküldött jelentését ezekkel szavakkal zárta: „Mivel a szobor létesítése körül hivatali személy nem működött közre, fegyelmi eljárásnak helye nincsen.”

Az alispáni akta helytörténeti értékét egyfelől az adja, hogy abból egyrészt megismerhetők a kerkáskápolnai emlékmű felállításának minden részletre kiterjedő története, nem mellesleg található benne egy, az avatóünnepségen készült, korábban ismeretlen, jó minőségű fényképfelvétel. Másrészt képet kapunk a ma már eredeti állapotában nem létező senyeházi hősi emlékműről. Ezt ugyanis a visszaemlékezők szerint az 1960-as évek községi útpítése során elbontották, és belőle napjainkban csak a templom falába illesztett emléktábla és turulmadár maradt.

Az avatönnepségen készült fénykép

(MNL VAML Vas vármegye Alispánjának iratai. Közig. ir. V. 9720/1924.)

A kerkáskápolnai tényleges események megismé-
 rése rámutat arra, hogy az
 1930-31-es Vas megyei cím-
 tár információit éppúgy,
 mint a községi emlékműállí-
 tásokkal kapcsolatos főszol-
 gabírói összefoglaló jelen-
 téseket⁵ erős kritikával kell
 kezelni. A hősi emlékművek
 szakirodalmi sokszor utal a
 HEMOB működésének ano-
 máliáira.⁶ Paradox, hogy a
 kerkáskápolnai események
 valódi története épp ennek
 nyomán derülhetett ki.

⁵ F. Szabó, [1931.] 654 p. és MNL
 VaML Sztg. Jár. Fszb. Közig. ir.
 1712/1927.

⁶ Rendkívül tanulságos a büki em-
 lékműállítással kapcsolatos botrány történe-
 te. Szabó József: In memoriam. Büki hősök
 és mártírok a második világháborúban. Bük,
 1995. 27-31. p.

Helységőrs Alispán ur!
A háboruban elesett községünkbeli hősök
emlékének szobrot emelünk. Ennek tünne-
pélyes felavatásával június hó 1-én d. u. tóra-
kor fogjuk megtartani, amely alkalomra
helységöd, város megjelölését is kérjük.
Kerkáskápolna 1924. máj. 23
Harajás önkéntessel
A szobor bizottság:
Halvány József
bir. elnök.

A meghívó

(MNL VAML Vas Vármegye Alispánjának iratai. Közig. ir. V. 9720/1924.)